Ці трэба змяняць выбарчую сістэму Беларусі?

«Звязда» № 32 от 17 февраля 2012 года

Калі вы ідзяце на выбары (няважна, рэспубліканскія ці мясцовыя), якім чынам вы вырашаеце, за каго аддаць свой бясцэнны (для некага з кандыдатаў, магчыма, пераможны) голас? Вам важныя асабістыя характарыстыкі кандыдата ці яго праграма і заклікі? Напэўна, многія ўсё ж такі скажуць, што для іх найважней ведаць будучага дэпутата як чалавека. Наўрад ці шмат хто ўражваецца толькі прыгожымі заклікамі і прамовамі. Сёння ў Беларусі на выбарах выкарыстоўваецца мажарытарная сістэма, таму галасуюць выключна за асоб, а не за партыі, і прымушаюць пераможцу набіраць хоць бы на адзін голас больш, чым яго канкурэнт. Пра існаванне партый беларусы трошкі прызабылі. Мінуў перыяд улады КПСС — і вяртацца да яго ніхто не хоча. А, напрыклад, у Аўстрыі, Расіі, Італіі, Бельгіі, Фінляндыі і іншых краінах выкарыстоўваецца прапарцыянальная выбарчая сістэма, дзе галасуюць па партыйных спісах — іншымі словамі, за партыю, а не пэўную асобу.

Апошнім часам і ў Беларусі пачалі абмяркоўваць неабходнасць актывізаваць працу партый. Хтосьці выказваецца за тое, што гэта не патрэбна. Хтосьці — што прапарцыянальная сістэма дазволіць сфарміраваць сістэмную парламенцкую апазіцыю, што будзе станоўчай з'явай. Многія прытрымліваюцца думкі, што трэба захаваць элементы адной сістэмы і ўвесці яшчэ новыя з другой — каб атрымаць змешаную сістэму. Але размовы размовамі, а калі што давядзецца змяняць і Канстытуцыю, і Выбарчы кодэкс. Неабходна будзе ўвогуле ствараць новае прававое поле. Хто ведае, магчыма, і змены ў колькасці дэпутатаў парламента патрэбны будуць. Адным словам, хуткіх рэформаў не атрымаецца. Дык ці патрэбна іх распачынаць? "Звязда" прапануе чытачам некалькі меркаванняў на гэты конт.

Мікалай Лазавік, сакратар Цэнтральнай камісіі Рэспублікі Беларусь па выбарах і правядзенні рэспубліканскіх рэферэндумаў:

— Я заўзяты прыхільнік мажарытарнай сістэмы. Прычым я яе і тэарэтычна вывучыў, і выпрабаваў на асабістым вопыце, калі абіраўся дэпутатам раённага Савета, абласнога Савета, Вярхоўнага Савета. Хацеў бы адзначыць, што дэмакратычнасць выбарчага працэсу не залежыць ад таго, мажарытарная ці прапарцыянальная сістэма. І тая, і другая вельмі шырока выкарыстоўваюцца ў свеце і маюць права на існаванне. Але я вылучаю мажарытарную як больш набліжаную да выбаршчыкаў. На мой погляд, пры ёй на першы план ставіцца галоўны суб'ект выбарчага працэсу — выбаршчык. Не партыя, не дэпутат, а менавіта выбаршчык. Пры гэтай сістэме любы выбаршчык пры жаданні, падкрэсліваю, можа пазнаёміцца з тымі кандыдатамі, якія балатуюцца па ягонай акрузе. Можа даведацца, чаго яны дасягнулі ў сваёй працы, у грамадскім жыцці, як яны зарэкамендавалі сябе ў сваёй сям'і, як яны выхоўваюць сваіх дзяцей. Кожны мае права прыйсці на перадвыбарную сустрэчу і асабіста пазнаёміцца з кандыдатам, задаць яму пытанне, штосьці параіць. Іншымі словамі, пры мажарытарнай сістэме выбаршчык робіць усвядомлены выбар. Больш за тое, дэпутат абавязаны перыядычна даваць справаздачу перад

сваімі выбаршчыкамі. І таму пры выбарах па мажарытарнай сістэме кожны кандыдат імкнецца заваяваць давер выбаршчыкаў, даказаць сваю адданасць менавіта ім.

Адваротны ж бок медаля ў тым, што пры такой сістэме вельмі ўскладнена магчымасць праходу ў выбарчы орган прадстаўнікоў меншасці, апазіцыі. Трэба быць вельмі харызматычнай асобай, выдатным чалавекам, каб за цябе прагаласавала большасць выбаршчыкаў. Гэта асноўны недахоп, таму што, я лічу, што апазіцыя ў парламенце павінна быць, а таксама ў рэгіянальным Савеце, абласным. Няхай яны лепш сутыкаюцца сваімі інтарэсамі на пасяджэннях сесій, чым дзесьці на вуліцах і плошчах. Але калі разабрацца, то пры прапарцыянальнай сістэме выбаршчык галасуе не за канкрэтную асобу, а за спіс палітычнай партыі. Некаторыя прыхільнікі гэтай сістэмы кажуць, што выбаршчык будзе галасаваць за тую партыю, у якой найлепшая праграма. Ды лухта гэта ўсё. Вазьміце праграмы ўсіх партый (і апазіцыйных, і праўрадавых) — і ў адных, і ў другіх будзе ў праграме запісана: "Мы за шчасце народа! За светлую будучыню!". Рознымі словамі, але адно і тое ж практычна. І простаму выбаршчыку разабрацца ў гэтым вельмі цяжка. Таму нават пры прапарцыянальнай сістэме ён галасуе не за палітычную праграму, а зноў такі за таго лідара, які ўзначальвае гэту партыю. Напрыклад, у Расіі галасуюць не за праграмы, якія напісалі Жырыноўскі ці Зюганаў, а за канкрэтнага палітыка і тых, каго ён цягне за сабою. Але ў гэтым выпадку ўжо вылучаецца на першы план не выбаршчык, не яго асэнсаваны выбар, а выбар кіраўніка партыі — каго ён уключыў у спіс. Нельга не прызнаць, што пры прапарцыянальнай сістэме склад выбарнага прадстаўнічага органа больш адэкватна адлюстроўвае сацыяльна-палітычны склад грамадства. Напрыклад, у Беларусі жанчын больш, чым мужчын — вось і ў парламенце іх павінна быць больш. Ёсць там, напрыклад, працэнтаў дзесяць апазіцыянераў — няхай у парламенце іх будзе столькі ж. Прапарцыянальная сістэма дае шанц гэтым палітычным партыям, якія не карыстаюцца падтрымкай большасці, але адлюстроўваюць інтарэсы і погляды пэўных пластоў насельніцтва.

Дадам яшчэ, што і змешаная сістэма таксама не выйсце. Ёсць прыклады, калі з-за яе ў парламент траплялі бяздарнасці, якія не прайшлі па акрузе, але прабіліся праз партыйныя спісы.

Валянціна Лявоненка, дэпутат Пастаяннай камісіі Палаты прадстаўнікоў па міжнародных справах і сувязях з СНД, член КПБ:

— Зараз у нас мажарытарная сістэма. Яна персаніфікуе палітыку і патрабуе пэўных характарыстык асобы ў палітыцы. Гэтая сістэма менш за ўсё накіравана на актыўную дзейнасць палітычных партый. На маю думку, выбарчая сістэма павінна даваць магчымасць розным пластам насельніцтва выказваць свае інтарэсы праз сваіх прадстаўнікоў — партыі. Аднак мажарытарная сістэма найбольш адэкватная менталітэту беларусаў. Бо калі паразважаць, то гістарычна славяне заўсёды вельмі вялікую ўвагу надавалі таму, хто імі кіруе. Сёння, вядома, працэсы, якія адбываюцца ў свеце, прыводзяць да таго, што палітычная сістэма павінна быць адкрытая для

інавацый. І калі ўжо палітычныя партыі артыкулююць інтарэсы і думкі грамадзян, то гэтыя партыі патрабуюць для сябе большага месца ў палітычнай сістэме. Толькі не трэба рабіць рэзкага пераходу ад мажарытарнай да прапарцыянальнай сістэмы. *Думаю, што мэтазгодна ісці па шляху змешанай, мажарытарна-прапарцыянальнай.* Яна дазволіць, не ламаючы праз калена традыцыйна складзеныя спосабы фарміравання прадстаўнічага органа ўлады, укараняць паступова і новыя формы і магчымасці. У такім сінтэзе мы можам прыйсці да якога-небудзь канкрэтнага тыпу выбарчай сістэмы і паглядзім, што будзе больш карысна для грамадства.

Але, безумоўна, ніякая выбарчая сістэма не зможа замяніць асобу ў гісторыі і палітыцы. Яна не можа падмяніць палітычную партыю ў дзейнасці, калі патрэбна заслугоўваць аўтарытэт сярод насельніцтва. Ад саміх лідараў партый таксама шмат што залежыць. Якія ў іх свежыя ідэі? Наколькі яны харызматычныя, неардынарныя? Людзі зараз хочуць, каб палітыкі жылі сярод людзей, інтарэсамі людзей. Каб не было ніякай сцяны, якая адгароджвае палітычныя партыі і грамадзян. Народ хоча, каб іх праблемы вырашылі, а не "загаварылі". І зараз перад палітычнымі партыямі будзе паўставаць пытанне: "А што вы можаце прапанаваць людзям?"

Аляксандр Шацько, дэпутат Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь, член Пастаяннай камісіі па адукацыі, культуры, навуцы і навукова-тэхнічным прагрэсе, намеснік старшыні прэзідыума РГА "Белая Русь":

— Ідэя добрая (змяніць выбарчую сістэму. — **Аўт.**). Ідэя сусветнага фармату. Адзінае: я думаю, што для Беларусі было б няправільна змяняць сістэму выбараў выключна на прапарцыянальную. Павінны быць і палітычныя партыі, і самавылучэнцы.*Найбольш*, на маю думку, *прымальны для нашай краіны варыянт — гэта змешаная сістэма.* Для нашага менталітэту ўсё ж такі больш важны і больш важкі чалавек, а не нейкая абстрактная партыя. А змешаная сістэма дасць і адно, і другое. Разумееце, ідэальнай выбарчай сістэмы няма нават у тэорыі. Ніводная сістэма ніколі не дасць бездакорную чысціню выбараў. Палітыка — гэта вялікая, глабальная гульня. Калі краіна добра развіваецца, то большасці людзей усё роўна, хто стаіць каля ўлады і якімі гульнямі займаецца.

Зразумела, што мне як члену "Белай Русі" больш цікава было б працаваць у партыі, чым у грамадскім аб'яднанні. Хоць у нас і так даволі сур'ёзны фармат. Проста мы не праводзім нейкіх шумных акцый, не займаемся глабальным піярам, але гэта няправільна. У складзе нашай арганізацыі больш за 120 тысяч чалавек. І, думаю, калі мы станем партыяй, удзельнікаў стане яшчэ больш. Тут нават справа не ў адміністрацыйным рэсурсе. Людзям хочацца быць нейкай сацыяльнай фармацыяй. Але, напрыклад, маё членства ў "Белай Русі" не адыграла ніякай ролі ў акрузе, дзе я балатаваўся. Усё ж такі выбары больш ішлі па тым, што з сябе ўяўляў я. Але гэта пакуль. Сітуацыя, думаю, зменіцца.

Галоўны плюс рэфармавання сістэмы ў тым, што гэта паспрыяе развіццю грамадзянскай супольнасці. Не маючы апошнім часам ніякіх палітычных калізій, рэформаў, мы трошкі расслабіліся і не ведаем увогуле, што такое палітыка. У людзей неабходна выхаваць новую палітычную культуру. Не трэба ніякага пералому. Паступова створым глебу. Трэба ж яшчэ адзін вельмі вялікі страх пераадолець, калі адбудзецца пераход у фармат палітычнай партыі: якую б мы партыю ні стварылі, яна будзе ўсё роўна мець выгляд былой камуністычнай, таму што ніхто не прыдумаў лепшага стрыжня, структуры. Гэта людзей вельмі пужае. Аднак не трэба гэтага баяцца.

Станаўленне ж новай палітычнай сістэмы можа заняць 5-6 гадоў. Але зрухі вельмі патрэбны. Мы ж жывём у свеце, не пад каўпаком. Свет змяняецца, і мы павінны ўзяць усё самае перадавое, бо мы стаім яшчэ ў самым-самым пачатку. А руху ж наперад, развіцця без канкурэнцыі не можа быць.

Яшчэ адзін аргумент на карысць стымулявання партыйнай актыўнасці — палітыкі павінны быць прафесійнымі. Частая змена парламента, пастаянны прыход новых людзей — гэта не зусім правільна. Моладзь, вядома, павінна быць. Але для эфектыўнай працы парламента патрэбны дасведчаныя, мудрыя людзі. На жаль, мудрасць у 25 гадоў яшчэ не прыходзіць.

Асабістая думка

Відаць, што кожны з нашых субяседнікаў мае рацыю. Я згодны з тым, што мажарытарныя выбары выводзяць на першае месца выбаршчыка, чаго не могуць зрабіць іншыя сістэмы. Аднак аргументацыя пазіцыі за змешаную сістэму мне таксама зразумела. І я больш схіляюся да неабходнасці развіцця палітычных партый. Тым больш, як сказала Валянціна Лявоненка, пры наяўнасці партый ніхто ніколі не адменіць ролі асобы. Харызма патрэбна і партыйнаму лідару. Адно толькі трошкі насцярожвае: магчымасць таго, што партыйныя дэпутаты будуць прасоўваць інтарэсы не выбаршчыкаў, а саміх партый. А каб гэтага не было, выбаршчыкам проста трэба будзе стаць вельмі ўважлівымі і аналізаваць кожнае слова кандыдата, кожны ягоны заклік, сачыць за палітычным жыццём краіны больш глыбока, чым зараз, бо ўсё роўна і за партыйнай праграмай таксама людзі стаяць.